

Dil ve Dünya: Dillerin İşleyişi ve Devingenliği

Berke VARDAR'a Saygı Oturumu

Dilbilim dergisinin 13. sayısında, “Dil ve Dünya: Dillerin İşleyişi ve Devingenliği” başlığı altında Prof. Dr. Berke VARDAR anısına 8-9 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen II. Kolokyumda sunulan bildiri metinlerine yer verilmiştir. Dilbilimin ülkemizde yerleşmesine öncülük etmiş olan ve 8 Aralık 1989’da yitirdiğimiz Prof. Dr. Berke VARDAR, uluslararası İşlevsel Dilbilim Derneği’nin üyeliğinde bulunmuş ve Fransız İşlevsel Dilbilim Okulu’nun Türkiye’de tanınmasını sağlamıştır. “Dil ve Dünya: Dillerin İşleyişi ve Devingenliği” kollokyumları, Fransız İşlevsel Dilbilim Okulu dilbilimcileriyle Türk dilbilimcileri bir araya getirmekle kalmamış, Prof. Dr. Berke VARDAR’ın çalışmalarında ortaya koyduğu doğrultuda: göstergebilim, yabancı dil öğretimi, iletişim alanları başta olmak üzere konusunu insan dillerinin oluşturduğu tüm çalışmalara yer vermiştir.

İşlevsel Dilbilim Okulu dilbilimcilerinden Prof. Dr. Henriette WALTER, “La maison dans le lexique français: réflexions sur l’analyse axiologique” (“Fransızca’nın Sözlüğünde Ev: Değerbilimsel Çözümleme Üzerine Düşünceler”) başlıklı makalesinde, *chaussure* (“ayakkabı”) sözcüğüyle başladığı değerbilimsel çözümleme çalışmalarını *maison* (“ev”) sözcükbirimiyle sürdürmektedir. WALTER, bütüncesinin oluşturulmasını, türsel ya da üstadlı öğelerin belirlenmesi yoluyla basamaklanımlı bir inceleme gereğine dönüştürmesi ve değerbilimsel özelliklere dayalı bağıntılardan oluşan yetkin bir değerbilimsel çözümleme örneği sunuyor.

Prof. Dr. Fernand BENTOLLA, “Système verbal ou systèmes verbaux” (“Eylem Dizgesi mi Eylemler Dizgesi mi”) başlıklı makalesinde eylemlerin oluşturduğu dizgenin tekil ya da çoğul nitelikli olup olmadığı sorusuna İşlevsel dil betimleme yöntemi çerçevesinde yanıtlar aramaktadır. Fransızca’nın eylem çizelgesini oluşturan değerlerin öykü ve söylem içindeki gerçekleştirmeleri doğrultusunda ortaya koyduğunu dağılımları tartışmaktadır.

“Le système verbal du turc” (“Türkçe’nin Eylem Dizgesi”) başlıklı çalışmasında, Prof. Dr. Christos CLARIS kipliklerin uyuşum yetisi bakımından eylem ve yüklem sınıfları arasındaki farklılığa dikkat çekerek Türkçe’nin eylem

dizgesine yönelik işlevsel bir betimleme gerçekleştirmektedir. CLAIRIS, makalesinde Türkçe’de eylem kipi ve yüklem kipi sınıflarının zenginliğine ve uyuşum yeteneği bakımından taşıdığı özelliklere dikkat çekmektedir.

Yine Türkçe’yi ele alan “La renovation de la langue turque et la linguistique fonctionnelle” (“Türk Dili’nin Yenilenmesi ve İşlevsel Dilbilim”) başlıklı makalesinde Prof. Dr. Nuran KUTLU, Türk Dil Devrimi’ni, VARDAR’ın çalışmalarından yola çıkarak ve İşlevsel Dilbilim’in bakış açısından incelemektedir. KUTLU, Türk Dil Devrimi’nin, dillerin devingenliğini etkileyebilen ilk ve neredeyse tek başarılı örnek olmasının nedenlerini Devrim’in temelde dilbilimsel ilkelerden yola çıkılarak gerçekleşmesine bağlamaktadır.

Türkçe’nin yapısına ilişkin bir başka İşlevsel betimleme çalışması, Doç. Dr. Necmettin SEVİL’in “Les structures synthématiques du turc actuel” (“Günümüz Türkçe’sinin Birleşkebilimsel Yapıları”) başlıklı makalesinde yer almaktadır. Türkçe’nin en üretken birleşkebirim örneklerini ele alan bu incelemede, dış gerçeklikle birleşkebilimsel devingenlik ve işleyiş arasındaki bağıntı ortaya konmaktadır.

Prof. Dr. Osman SENEMOĞLU’nun Türkçe ve Fransızca’daki atasözlerini ele alan “Les proverbes français et turc” (“Fransızca ve Türkçe Atasözleri”) karşılaştırmalı bakış açısından incelemektedir. Dillerin içerdiği dünya görüşünün diller içinde en belirgin biçimde atasözlerine yansıdığı görüşünden yola çıkan SENEMOĞLU, Türkçe’de ve Fransızca’da ortak bir dünya görüşü ortaya koyan atasözlerini saptayarak bu iki dilin dış gerçeklediği nasıl kendine göre eklemlediğine ilişkin saptamalarda bulunmaktadır.

İşlevsel Dilbilim uygulamalarının bir başka örneğini “Figement lexical et opacité sémantique” (“Sözlüksel Kalıplaşma ve Anlamsal Saydamsızlık”) makalesinde Prof. Dr. Teta SIMEONIDOU CHRISTIDOU vermektedir. Sözlüksel kalıplaşmaların söylem içindeki saydamlıktan saydamsızlığa giden anlamlama süreçleriyle birleşkebilimsel devingenlik arasındaki bağıntıyı araştıran bu çalışmada ekinel bağlamın anlamsal saydımlığın oluşmasında belirleyici bir işlev taşıdığını örnekler ışığında savunmaktadır.

“Affice ou modalité? Le cas du singulatif et du duel en breton” (“Ek mi Kiplik mi? Brötonca’daki eylem dizgesi içinde Tekil ve İkil Durumu”), Prof. Dr. Denis COSTAQUEC’in Brötonca’da karşılaşılan tekil ve ikil olarak adlandırılan ve adları türsel/toplu nitelemeye yarayan ulamın bu dil içindeki işleyişini betimlemektedir. Brötonca’da adları belirleyen tekil ulamının toplu nitelemeden yola çıkılarak oluşturulduğuna dikkat çekilen bu makalede, bu

anlambirimlerin ek ya da kiplik sınıfları içinde yer alıp almayacakları sorgulanmakta.

“Dil ve Dünya: Dillerin İşleyişi ve Devingenliği” kolokyumunun temel alanlarından bir başkasını da göstergebilime oluşturmuştur. Göstergebilim kuramcısı Prof. Dr. Tahsin YÜCEL, Oscar WILDE’ın, *Mr. W. H.’nin Portresi* üzerine yaptığı çözümleme aracılığıyla “Sanma, Bilme, İnanma”ya ilişkin vardığı sonuçları tartışmaktadır. Bu üç kipsel eylemin insan düşüncesini hangi düzen içinde nasıl biçimlendirdiğini sorgulayan YÜCEL, *özne*’nin, *inanma* konusundaki tutumunu *bilme*’yle ilişkisinin belirlediğini göstermektedir.

Bir reklam metnine yönelik göstergebilimsel uygulama niteliğindeki Prof. Dr. Fatma ERKMAN-AKERSON’un kaleme aldığı “Bir Reklamın Anatomisi, Kültürel Alt-Alan ve Okan Bayülgen!”, karma yapılarıyla öne çıkan reklam metinleri içinde kültür bileşeninin anlamın oluşmasına yaptığı katkıyı sorgulamaktadır. Yazarın da belirttiği gibi bu çalışma Roland BARTHES’in çözümleme örneğinin bir uygulaması niteliği taşımaktadır.

Türkçe’nin devingenliğini ve Türk Dil Devrimi’ni iletişim bilimlerinin bakış açısından ele alan bir çalışma olan Prof. Dr. Nüket GÜZ’ün “Türk Dili ve Kitle İletişim Araçlarında Türk Dili’nin Kullanımı” başlıklı yazısı, Türk Dil Devrimi’ne ve günümüzde ortaya çıkan dil kirlenmesine iletişim bilimlerinin belirginliği açısından yaklaşırken yöntemsel çerçeve olarak André MARTINET işlevselciliğinin betimleyici yaklaşımını benimsemektedir.

Avrupa Birliği içinde gelişen dil siyasalarının, Avrupa dillerinin devingenliği üzerindeki etkilerini ve ortak bir “Avrupa Dili” yönündeki gelişimi Dr. Ayhan ŞİREN “Le discours européen dans l’expression française” (“Fransızca’da Avrupalılık Söylemi”) başlıklı çalışmasında, Louis HJELMSLEV’in geliştirdiği anlamda içerik ve biçim boyutlarında incelemekte ve bu gelişimlerin öteki Avrupa Birliği dilleri gibi Fransızca’nın da tözünden çok biçim düzlemine nasıl bir devinim kazandırdığını araştırmaktadır.

Yabancı dillerin öğretimine ilişkin bir çalışma olan Guy EVERAERT’in “Enseignement du vocabulaire et structures conceptuelles” (“Sözlüğün Öğretimi ve Kavramsal Yapılar” başlıklı makalesi, Fransızca’nın sözlüğünün kavramsal yapılarının etkin bir öğretiminin ancak çocuğun bilişsel gelişimi göz önüne alınarak gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Bunun için de EVERAERT sözlüğün dış yapılarıyla iç yapıları arasındaki bütünleyicilik özelliğini eğitbilimsel yaklaşımının çıkış noktası olarak kabul etmektedir.

“Türkçe’deki –DİK ve –EN ekli ortaç yantümcelerinin çeviribilimsel bir yöntem oluşturması üzerine” başlıklı çalışma, Prof. Dr. Ümran DERKUNT’un evrensel dilbilgisi örneği çerçevesinde gerçekleştirdiği sözdizimsel bir

betimleme çalışmasıdır. DERKUNT, bu çalışmanın sonuçlarını, Türkçe - Fransızca arasındaki çeviri süreçleri bakımından ele almakta, böylelikle tümcebilim ve çeviribilim arasında bilimkuramsal bir bileşim araştırması ortaya koymaktadır.

Karşılaştırmalı bir çalışmada Doç. Dr. Emel ERGUN'nun "Le statut des diaphores en français et en turc: une étude contrastive" ("Fransızca ve Türkçe'de gönderme öğelerinin konumu: karşılaştırmalı bir çalışma") başlıklı çalışmasıdır. "Gönderme öğesi" teriminin iki yönü tümce ötesi araştırmaların ortaya çıkmasından da önce sözdizimin kavramsal yapısı içinde yerini almıştır. Gönderme öğeleri sözdizimsel organizasyonun içinde yer alan öğelerdir ve işleyişleri sözdizimin ve anlambilimin ayrıştırılamazlığını ortaya çıkartmaya elverişlidir.

Prof. Dr. Turgay KURULTAY'nun «Çeviribilim Uygulamalı Dilbilim midir?» başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmada çeviri alanı öteden beri dilbilim çevrelerince uygulamalı dilbilim olarak tanımlanmaktadır. Çeviribilimin özerkleşmesiyle beraber dilbilimle çeviribilimin ilişkisine dilbilimcilerin ve çeviribilimcilerin bakışı farklılaşmıştır. Berke Vardar'ın çeviri alanına dönük görüşlerinin ve dilbilimsel temelli çeviri incelemelerinin de değerlendirildiği makalede çeviribilimsel özgül bakışın önemi vurgulanırken somut olarak bu iki bilimsel bakışın nerede ayrıştıkları tanımlanmaya çalışılmakta ve iki alan arasında ihmal edilen alışverişin olanaklı ve gerekli olduğu savunulmaktadır.

Karşılaştırmalı bir başka çalışma da Dr. İlhami SİĞİRCİ'nin "Eléments d'une étude contrastive des unités accentuelles en turc contemporain de Turquie et en français" ("Çağdaş Türkiye Türkçe'sinde ve Fransızca'da Vurgulu Birimlere İlişkin Karşılaştırmalı İnceleme İlkeleri") başlıklı çalışmasıdır. Yapısal sesbilim ölçütleriyle Türkçe ve Fransızca'da ele aldığı vurgu olgusunu açıklayan SİĞİRCİ, vurgunun Türkçe'de sözcüğün bağlam içinde ve tek başına bir değişime uğramadığını oysa Fransızca'da değiştiğini vurgulamaktadır.

Doç. Dr. Necmettin SEVİL
İstanbul Üniversitesi